

ՊԱՅՈՒՆՈՅ ԱՅԵԱՆԸ

— 0 —

Պատուոյ ատենանը, որուն կազմութիւնը պահանջած էի, քննեց պ. պ. Քալաքաճեանի եւ Գայանի տմբաստանութիւններն ինծի դէմ, եւ տուաւ իր վճիռը, որ, բնականաբար, կը յայտարարէ թէ այդ տմբաստանութիւնները ու եւ ապացոյցի վրայ չեն հիմնուիր:

Հոս երկու բառով կ'ուզեմ պարզել այն պատգամները որոնք հարկաւոր դարձուցին պատուոյ ատենանի կազմութիւնը:

Իր անդամներու թիւը բազմապատկելու համար Հայկական Միութեան տնօրէն ժողովը որոշեց չրջաբերական մը զրկել բարեգաւթակ կարգ մը Հայերու ինչպէս եւ ուրիշ երկիրները գտնուող խումբ մը ազգայիններու: Բացառելով անդամակցութեան, Այդ չրջաբերականին ներքեւ հետեւեալ ծանօթութիւնը գրուեցաւ՝ տնօրէն ժողովին լիազանքն հաւանութեամբ «Ամէն թղթակցութիւն ուղղել Միութեան ատենան» պետ պ. Բ. Իսաբէնտէրի կամ ատենադպիր պ. Ա. Զօպանեանի»:

Այն նիստին մէջ ուր այս սրտումը տրուեցաւ, փափօք յայտնողներ եղան (եւ պ. Իսաբէնտէր ու ես անոնցմէ էինք) որ դրամական ուղարկներուն համար զանազան հասցէն նշանակուէր. բայց պ. Գ. Փրիտոնովի, զտնտեսական, միկնած էր Բարեկէն առանց ու եւ հրահանգ թողլու այդ մասին, եւ պ. Թամամչեֆ զոր տնօրէն ժողովը իր ուրումամբ փոխ-զանազան կարգած էր մինչեւ պ. Փրիտոնովի վերադարձը, չընդունեցաւ որ իր հասցէն նշանակուի՝ քանի որ պ. Փրիտոնովի չէր արտոնած հրապարակաւ այդ փոխանորդութիւնը ստանձնելու. այս պայմաններուն մէջ, այդ նախնի ներկայ եղող բոլոր անդամները համաձայնեցան որ կը բաւէր ատենապետին եւ ատենադպրին հասցէն տալ ինչպէս արդէն կ'ընեն ու եւ ընկերութեան մէջ:

Յետոյ հստիւն, պ. Թամամչեֆ յայտարարեց թէ Միութեան վերջին հստիւն մէջ անցած խաւացութիւնը դուրսը տարածուած էր, Միութեան չրջաբերականին օրինակը հրապարակելիւն առաջ տնօրէն ժողովին չվերաբերող անձերու ձեռքը անցած էր, եւ առաջարկեց քննութիւն մը բանալ՝ գիտնալու համար թէ որոնք են այն անձերը որ տնօրէն ժողովին ներքին գործերը կը մատնէին օտարներու, ինչդրեցինք պ. Թամամչեֆին մեզի բացատրել թէ ի՞նչ առիթով այդ տեղեկութիւնն ունեցած էր, պ. Թամամչեֆ յայտնեց թէ պ. պ. Քալաքաճեան եւ Գայանեան, չրջաբերականին մէկ օրինակը ձեռքերին ունենալով, տնօրէն ժողովին նախորդ նախնի մէջ տեղի ունեցած խոսակցութեանց տեղեկ, պայցած էին տեսնել պ. պ. Թամամչեֆին եւ Կաթապարոֆը եւ զանոնք հրաւիրած էին թող չտալ որ այդ չրջաբերականին ներքեւ պ. Իսաբէնտէրի եւ իմ հասցէն գրուէր, որովհետեւ՝ ըստ իրենց՝ պ. Իսաբէնտէրի եւ իմ անունը վստահութիւն ներշնչող անուններ չեն եղեր:

Պ. պ. Թամամչեֆ եւ Կաթապարոֆ, շատ քաղաքավար, չհամարձակեցան մեզի կրկնել այն զրպարտութիւնները որով պ. պ. Քալաքաճեան եւ Գայանեան իրենց այդ զատուած հատուտութիւնը էին Միեւ պահանջեցինք որ մէկ բան յայտնեն. այն ատեն մէկ քանի քառով բացատրեցին այն յիմար մեղադրանքները որ այդ պարտիւնները կ'ուղղէին ինծի եւ պ. Իսաբէնտէրի (պ. պ. Քալաքաճեան եւ Գայանեան չէին շատացած զիս անուանարկել ճշմտելով, պ. Իսաբէնտէրի անունն ալ մթաւսփոքած էին):

Իսկայն խնդրեցի պ. պ. Թամամչեֆին եւ Կաթապարոֆին որ պատուոյ ատենան մը կազմեն, իւրենք զատուած էին երկու գրպարտիւնները, եւ հըրաւիրեն այդ երկու պարտիւնները ապացուցել իրենց հեղեմութիւնը: Այս պահանջը կ'ընէի, ոչ թէ որովհետեւ երկու աննշան անհատներու

զրպարտութիւններէն ու եւ կերպով անունս ազօտած կը նկատելի (*), այլ որպէսզի պատուոյ ատենանի մը միջոցով հանդիսաւորապէս երեսան հանելով երկու զրպարտիչներու սեւ հոգեթանուութիւնը, դաս ալ տուած ըլլայի որոյր անունը որ ատենէ մը ի վեր իրենց սխառեմ ըրած էն զրպարտութեան աղտոտ միջոցին զիմի անձիմը գործունէութեանը խոչընդոտ կանգնելու համար երբ ուրիշ կերպով չին կրնար իրենց նախանձին ու ատելութեանը յազդել տալ պատուոյ ատենանը, իմ մտքիս մէջ, պիտի ըլլար դարմանման, մաքրելու համար մեր բարձրերը՝ այդ վտանգաւոր այտեանը, որ պիտի խոչընդոտէր տաքանման մը ստացաւ մեր մէջ, Պ. Իսքէնտէր հանճաւ մասնակցիլ այս մաքրագործումի ձանձրացուցիչ ու վեհանձն վնասքին:

Պահանջեցինք որպէս Գալթաքճեանէն եւ Գալթաեանէն զրաւորապէս բանաձեւել իրենց ամբաստանութիւնները Պ. պ. Գալթաքճեան եւ Գալթաեան համաձայնեցան մեր պայմաններուն, եւ հաւանեցան պ. պ. Թամազէֆին ու Կամպարոֆը ընդունիլ իբրեւ դատաւոր Ամին պատուոյ ատենանի մէջ, զրպարտուել անձի իր կողմէն չառնել ի վեր ճանչցող եւ միանշատայն հանրային վստահութիւնը վայելող անձ մը կ'ընտրէ իբրեւ դատաւոր, ամբաստանիլն ալ իր կողմէն նոյն պայմանները լրացնող անձ մը, եւ այդ երկու անձներն երբոր մը կ'ընտրեն, Պ. Իսքէնտէր եւ ես դատաւոր կարգեցինք պ. պ. Թամազէֆին ու Կամպարոֆը՝ ոչ թէ իբրեւ մեր կողմէն դատաւորներ, (քանի որ իրենք մեզ շատ ցիւց կը ճանչնային եւ իրենք ալ միզի քիչ ծաւնօթ էին), այլ իբրեւ ճիշդ այն երկու անձերը զորոնք պ. պ. Գալթաքճեան եւ Գալթաեան իրենք իսկ առաջուց իրենց դատաւոր ընտրած էին, անոնց զիմիով (իբրեւ, ըստ իրենց, մեր տընօրէն ժողովին ամենէն վստահելի եւ յարգելի

անձերուն) այդ ժողովին ուրիշ երկու անդամներուն մասին իրենց դատումները յայտնելու համար: Պ. պ. Գալթաքճեան եւ Գալթաեան, որ նախ բաւական համարած էին պ. պ. Թամազէֆին ու Կամպարոֆին իբրեւ դատաւոր, չարաք մը յետոյ կարծիքնին փոխեցին եւ պէտքը տեսան իրենց կողմէն երբորք դատաւոր մըն ալ կարգելու: Մենք չհակառակեցանք իրենց բազմանքին իրականացման երբորք դատաւոր քաղաքակցիին պ. Մարտիկ Միխայեանը, բարեկարգակ վաճառական մը, հաւանեցանք, շատ քիչ ճանչնալով հանգրծ այդ պարոնը, բայց մասնելով որ՝ ո՛վ որ ալ ըլլաք դատաւոր, պիտի չկարենար մեզի աննպատ դատել տալ՝ առանց արդարութիւնը կոխոտելու:

Պ. պ. Գալթաքճեան եւ Գալթաեան իրենց այս ընկալած զլխաւոր նպատակ ունէին երկպառակով իրեն ձգել Հայկական Միութեան տնօրէն ժողովին մէջ: Պ. Բրոֆ-Գալթաեան ինձի պատմեց (եւ պատուոյ ատենանի մէջ ալ եկաւ վկայել այդ պատմին) թէ պ. պ. Թամազէֆին եւ Կամպարոֆին զիմիէն առաջ իրենց զրպարտիչի գերը կատարելու համար, պ. պ. Գալթաքճեան եւ Գալթաեան, երկուքն ալ անչափ ըլլալով հանգրծ Հայկական Միութեան, զաղափարն ունեցած էին ազերապէր մը խմբապետի եւ ստորադրութիւններ հաւաքել՝ ֆրանսական կոռապտութեան խնդրելու համար որ Հայկական Միութեան արտաքին շրջանի շրջանի Կամպարոֆին իրենց շարահասակ այցելութիւնը կատարելու պ. պ. Թամազէֆին եւ Կամպարոֆին մօտ:

Ահաւասիկ պ. պ. Գալթաքճեանի եւ Գալթաեանի ամբաստանութիւնները պ. Իսքէնտէրի ինչպէս եւ իմ մասին (*):

(*) Կարծողներն եղբր են թէ պ. Իսքէնտէր եւ ես մեզ արտաքին երկու նկատիք պատուոյ ատենանի զիմիով, որովհետեւ առանց ատոր պ. պ. Թամազէֆին եւ Կամպարոֆը որպէս թէ որոշած են կողմ միզի հետ անդամակցեց մնալէն զայրիւր, այդպիսի քան երբեք զոյգութեան աւելցած է: Եւ չէր կրնար զոյգութիւն ունենալ: Պ. պ. Թամազէֆին եւ Կամպարոֆը աշխարհիս ամենէն թիթիկաւորիկ մարդիկը պիտի ըլլային եթէ օրին մէկը զոնքերից զընդող երկու անձանց թիթիկութեամբ իրենց իմանալով իրենց երկու անգամակիցներէն դատուելու որոշումը տալու, եւ լէին՝ աշխարհ այդ բանը զոյգութիւն չունէր որ այն նստին մէջ ուր պ. Իսքէնտէրն ու ես պատ-

ուոյ ատենանի կաղմութիւնը որոշեցինք, միանշան հաւանութեամբ որոշուեցան նաեւ որ Հայկական Միութեան տնօրէն ժողովին նիստերը պիտի չարտահայտուէին, եւ այդ նիստերն այն ատեն միայն ընդհատուեցան երբ պ. Իսքէնտէր անձնակցի փափագ յայտնեց որ ընդհատուէին մինչեւ պատուոյ ատենանին փակումը եւ պատուոյ ատենանին փակումէն յետոյ, նիստերը վերականգնուէին:

(**) Ամբաստանապետը, ինչպէս եւ վճռադիրը չարարողութեւն քրանսերէն լիզուով՝ ապստեղ կը հրատարակեմ հայերէն բառական թարգմանութիւնը:

Քառիկ 3 յունիս 1901

Պ. պ. Թամամչէֆ եւ Կամպարոֆ,

Պարոններ,

Այն խոստանքն համեմատ զոր ձեզ ըրինք մայիս 28ի օրը, կը փութանք մեր ամբաստանութիւնները գրաւորապէս բանաձեւել հետեւեալ տողերուն մէջ: Բայց մեր ամբաստանութիւնները պարզեցնէ առաջ, կ'սեպեք անպատճառ կը կրկնել թէ մեզ այս յատուութիւններն ընկելու միող ճշտութեամբ, պարոններ, ձեզի պէս բարի գիտաւորութիւններով տողորուած անձերու միտքը լուսաւորել է յետոյ եւ մասնաւոր՝ հանրային գործերու վարչութիւնը արժանի եւ մեր հայրենակիցներու մեծամասնութեան վստահութիւն ներշնչող անձերու յանձնողած տեսնել է:

Արդ, ցուով նկատեալք թէ այն ընկերութեան մէջ որ վերջերս կազմուեցաւ ձեր նախաձեռնութեամբ, կը գտնուին պ. պ. Իսքէնաթեր եւ Զօպանեանի պէս անձեր որոնք զբաղադար պէտք եղածին չափ չեն լրացներ պարկեպտութեան (probité) պայմանները եւ որոնց վրայ հետեւեալ օրինակներով ամբաստանութիւնները կը ծանրանան:

Ա.—Ամբաստանութիւններ պ. Իսքէնաթերի դէմ:

1. պարբերաբար շատ տարիներէ ի վեր, առիթամայճարներ եւ հանգանակութիւններ հաւաքուած են պ. Իսքէնաթերի անունով, որոնց մասին երբեք հալիւ չէ տուած աղբիւր:

2. պ. Իսքէնաթեր իր անունը վտանգելի իր պաշտպանութիւնը շնորհելով խաչադադակաւ շահաւորութեան մը որ կողմասի մէջ կատարուած է եւ որուն մասին երբեք գոհացուցիչ բացատրութիւն մը չենք ունեցած:

3. պ. Իսքէնաթեր ձեր վստահութիւնը բացէ ի բաց չարապար գործածելէ՝ նոր ընկերութեան կազմակերպումին համար ժողովքի հրապրեւորով միմիայն իր անբանակներէն եւ իր խնդիրներէն շատերը առաջին անգամ մը եւս կասկածի տակ դնելով հանրային կարծիքին առջեւ իր անկեղծութիւնն ու անկողմնակալութիւնը:

4. Այս ամբաստանական իրողութիւններէն յետոյ կը տեղեկացնենք ձեզ թէ հայ բարեարար մը, իմացած ըլլալով պ. Իսքէնաթերի ներպաշտութիւնը տնօրէն ժողովին մէջ, ընկերութեան կարեւոր գումար մը նուիրելու որոշումէն հոկեցած է. բայն մը աշխարհ աւելի ցաւալի որ ընկերութեան առաջին քայլին իսկ կը պատահէր, ինչ որ մեզի հնդկաշրջի կուտայ ահալմ մը եւս թէ, ցորճան պ. Իսքէնաթեր տնօրէն ժողովին անողմնայն, ընկերութիւնը պիտի չյաւնջող հանրային վստահութիւնը գրաւելու:

Անաւասիկ, պարոններ, համառօտիւ, այն ամբաստանութիւնները զոր կ'ուզենք պ. Իսքէնաթերն. կը փութանք աւելցնել թէ պատ-

րաստ ենք վկայութիւններով եւ փաստերով ապացուցանել ամէն ինչ որ այս տողերուն մէջ կը յայտնենք:

Բ.—Ամբաստանութիւններ պ. Զօպանեանի դէմ:

1. Պ. Զօպանեան, բռնարարելով մասնաւոր մարդ հայ աղջիկ մը որ իր զրդուով Քարիկ եկած էր դայն անպատուութեան ու թշուառութեան մասնամէջ:

2. Բաւական կարեւոր գումար մը շորթած է նուպար Փաշայէն, զրքի մը սպաղրութեան ծախքերը չափազանցելով:

3. Կնկարկութիւններն ու շողոքորթութիւնները զոր ոչ մէկ պարագայի մէջ չի խնայեր ջողերուն ու հորուստներուն, իրեն ի նպաստ եղած պարբերակաւ հանգանակութիւնները, իր քաղաքական կարծիքներուն մշտական փոփոխութիւնը, յատկապէս ցոյց կուտան մեզի թէ պ. Զօպանեան աղգալին խնդիրը կը չանադործէ:

Անաւասիկ, Պարոններ, համառօտիւ, այն ամբաստանութիւնները զոր կ'ուզենք պ. Զօպանեանի դէմ. կը փութանք աւելցնել թէ պատրաստ ենք ապացուցանել վկայութիւններով եւ փաստերով ամէն ինչ որ այս տողերուն մէջ կը յայտնենք:»

Պէտք է դիտել տամ որ այս ամբաստանագրերը չարադրուած ատեն, երկու զրպարտիչները արդէն ջնջած էին մին այն ամբաստանութիւններէն որոնց մասին խօսած էին պ. պ. Թամամչէֆին եւ Կամպարոֆին՝ անոնց հետ իրենց ունեցած տեսակցութեանը մէջ, — այն է Վտուլիի Ներեկոյթիւն հատոյթին մաս մը իւրաքանչեւ ըլլաւոր գրոյցը: Այսքան ծանր ու յատկաւ ամբաստանութիւն մը խօսակցութեան մը մէջ երեւան հանել եւ պատուոյ առեանը կազմուելուն պէս՝ զայն ջնջել, — ասի արդէն բաւական լուսաւոր գաղափար մը կուտայ ոչ ոք երկու պարոններուն լրջութեանը վրայ:

Անպատուոյն ատեանի վճիռով՝ այն ամբաստանութեանը մասին զոր պ. պ. Քալբաքեան եւ Գայանեան ուղղած էին ինծի դէմ:

«Մենք իրաւորաբ-դատաւորներ, ընտրուած պ. պ. Քալբաքեանի, Գայանեանի, Զօպանեանի կողմէ՝ մեր կարծիքը յայտնելու համար պ. Զօպանեանի դէմ պ. պ. Քալբաքեանի եւ Գայանեանի ամբաստանութեանց մասին, յունիս 16ի եւ 18ի երկու նիստերուն մէջ ռնկնդրելէ յետոյ երկու կողման եւ իրենց վկաներուն

յայտաւարութիւնները, եւ քննելէ յետոյ յիշեալ երկու կողմերէն ներկայացուած նամակներն եւ ուրիշ տղերամանները,

Կը յայտարարենք, երկու ձայնի մեծամասնութեամբ՝ մէկ ձայնի զէմ,

1. Թէ այն իրողութիւնները որ կը մեղադրուին պ. Զօպանեանին եւ կը նկատին հաստատել թէ ան «ընտարարած է մանկամարդ հայ աղջիկ մը որ իր գրգռմով Բարդիկեակէ եւ զայն նապատութեան ու թշուառութեան մասնածէ», չեն ապացուցուած, եւ իբր զոհ ցոյց տուած օրինորդին պատիւը անհղծ է:

2. Թէ այն իրողութիւնները որոնք կը վերաբերին պ. Զօպանեանի զէմ ուղղուած այն ամբաստանութեան թէ «քաւական կարեւոր գումար մը չորթած է Նուպար Փաշայէն» «Զէյթիւն» գրքին տպագրութեան ծախքերը չափազանցելով, նմանապէս չեն ապացուցուած, հակառակ քիչ կարեւոր տարբերութեան մը ընդ մէջ այն գումարին զոր պ. Զօպանեան ինքն իսկ կ'ընդունի Նուպար Փաշայէն ստացած ըլլալ եւ «Մերթիւր տը Ֆրանս»-ի գրաւճառանոցին հաշուեցոյցին մէջ նշանակուած տպագրութեան ծախքին, բայց թէ այդ հաշուեցոյցը եւ ուրիշ հաշիւներ զոր պ. Զօպանեան ներկայացուց, ցոյց կուտան թէ այս պարտքային մէջ պ. Զօպանեան կըրտար աւելի պատշաճօրէն (correctement) շարժիլ գրաւճառանոցին հետ իր ունեցած մասնաւոր հաշիւները «Զէյթիւն» գրքին հաշիւներուն հետ յետնելով, ինչ որ գրքին տարածմանը վնաս պատճառած է:

3. Թէ այն իրողութիւնները, որոնք կը վերաբերին ազդը շահագործելու խնդրոյն, ինչպէս եւ օտար կառավարութեան մը վարչութեանը հետ պարտաւելի թղթակցութեան մը խնդրոյն (*), չեն ապացուցուած:

Իրաւարար-դատաւորներ՝ Գ. ԿԱՄՊԱՐՈՅ
Բ. ՌԱՄԱՄԵՆԻՅ
Մ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(*) Այս հարցը, որուն համեմատ Ռուսիոյ հանրային իրթութեան նախարարին նամակ մը գրած եմ եղբի՝ պողոտի ծառայութիւններ մատուցանել առաջարկելով, ամբաստանադրին մէջ չէր նշանակուած, եւ պատուոյ առեանին մէջ յանկարծակի երեսան հանգրիւն. բայց ասի արդեւ չեղաւ որ երկրորդ նստին մէջ ապացուցանելի փաստերով, այդ ամբաստանութեան կատակերգական ապուշու թիւնը:

(Ստորեւ՝ երրորդ դատաւորին անձնական կարծիքը, որ դոհար մըն է:)

Սուգին ամբաստանութիւն. — Այո՛, միայն թէ բռնաբարութեամբ ապացուցուած չէ:

Երկրորդ ամբաստանութիւն. — Տպագրութեան խնդրոյն մէջ, 236 (!) Քրօնքի գումարի մը չափազանցութիւնը. ինչպէս եւ ուրիշ շատ մը զեղծումները (!) ապացուցուած են:

Երրորդ ամբաստանութիւն. — Այո՛, բայց ապացուցուած չէ ասի չգոյն ուղղակի վկայութեան (!):

Մ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Զէյթիւնի գրքին հայիւր իմ միւս գրքերու հաշուոյն խառնած ըլլալու մասին վճռին մէջ նշանակուած դիտարկութիւնը պիտի գոյթի թիւն չունենար եթէ դատաւորները՝ առաջարկութիւնս ընդունելով՝ «Մերթիւր տը Ֆրանս»-ի հրատարակչական ընկերութեան վարիչ եւ «Միտքիւր տը Ֆրանս» ամսագրին տնօրէն պ. Վալէթին առաջուց ունենցում են այդ գրքին հեղինակ պ. Աղասին հետ զիս երեսած ըլլալին, ներկայացուցել պ. Վալէթին որ այդ դիտարկութեան անճշգրտութիւնը հաստատեց նամակով մը զոր կը հրատարակեմ ասորեւ. պ. պ. Թամամէթի ու Կամպարոֆ, այդ նամակը կարդալով, ինծի յայտարարեցին թէ թէ պ. Վալէթի բացատրութիւններն յետոյ՝ իրենց այդ դիտարկութիւնը (որ արդէն ու եւ անշուրթիւն չունէր պ. պ. Քալաքեանին եւ Գալեանին որոշ ամբաստանութեան հետ) իր նշանակութիւնը կը կորսնցնէր, եւ խնդրեցին որ վճռին հետ հրատարակեմ այդ նամակը:

Ահա այդ նամակը, որ ուղղուած է ինծի:

Բարիկ, 29 յունիս 1901

Սիրելի պարոն,

Այս վարկեանի կարգացի իրաւարար ասեանի վճառիրը զոր հաճած էիք ինծի հաղորդել: Կր գտնուանաւ որ ձեր ընթացքը ու եւ կարկած երեւցած ըլլայ:

Էա չեմ հասկնար երկրորդ հատուածը, եւ չեմ բարձրեր քե ի նշակու կրկայիֆ տեղի պատշաճօրէն (correctement) շարժիլ, ես չէի անհրաժեշտ թէ գրքին տպագրութեան ծախքերը Նուպար Փաշային կողմէ պիտի վճարուէին եւ թէ հեղինակն էր պ. Աղասի. բայց ես ձեզի միայն կարող էի հաշիւ տալ, քանի որ սկզբունքն ի վեր միմիային ձեզի հետ գործ ունեցած եմ: Արդէն, մէկ քանի անգամ գրքին հրատարակման միջոցին, տեսայ պ. Աղասին, եւ ասեալէն որ մէկ քանի օրի մը ինքը փափաք չյայտնեց

որ (Ալէյթուռն)ի հայիւր իր անուռնի բանամ, Այդ հայիւր արդէն ո եւ է անհնութիւն չունի գրքին տարածմանը հետ: Հատորը ուղարկուեցաւ, լոյս տեսնելուն պէս, եւ ցուցակի մը համեմատաւ զոր զուգ ինծի յանձնեցիր, ֆորանսացի ու անգլիացի չաաւ բաղմամբիւ անձնաւորութեանց, ծերակուտակներով, երեսփոխաններ, ակադեմիականներ, խմբագիրներ, եւսն: Քանի քանի անգամ նոր ցուցակներ բերիք մեզի, եւ պ. Աղասի ինքն իսկ մէկ քանի հեղ ներկայացաւ ձեր այցաբարտովը եւ իրեն տուինք այնքան հատոր որքան ուզեց: Մէկ խօսքով, այդ գիրքը ցուցուցաւ ինչպէս փրփակահանութիւն հրատարակութիւն մը:

Քանի որ առիթը կը գտնեմ, պէտք է ձեզի խնդրանք մը ներկայացնեմ: Այլեւս բանի մը վեր ծառայեք (Ալէյթուռն)ի այն օրինակները որ մեր քով կը մնան ա՛լ բնաւ ծախած չունինք անոնցմէ: Եթէ կարենայիք զանոնք տեղ մի փոխադրել, մեզ չնորսապարտ կացուցած պիտի ըլլայիք:

Կը խնդրեմ որ հաւատաք, սիրելի պարոն, ամուսնէն արտագին զղայրումներու և

ԱՆՏՐԻՏ ՎԱԼԷՅ

Թ. Վ. Վճռագիրքը կը վերցնի թնոնում, նամակս փակելէ առաջ, եւ կէտ մըն ալ ուղարկութիւնս կը պրաւէ: Բացարձակապէս անկարելի էր առաջուց ճշդել, առաջն 200 ֆր. ի մօտաւորութեան մը, պատկերներ, քարտէս մը ունեցող եւ ալքան բազմամթիւ անձերու զբոհուելիք գրքի մը ծախքերու գումարը: այդ պայմաններուն մէջ ուրիշ բան չէի կրնար ընել բայց եթէ մօտաւոր գումար մը նշանաւ նակել (*):

Ա. Վ.

Եւ անպատուոյ տեսանին վճիռը պ. Իսքէնտէրի դէմ ուղղուած ամբաստանութեանդ մասին:

Մենք ստորագրուելու, իրաւարար-գատաւոր ընտրուած ըլլալով պ. պ. Քալբաքճեանի, Գայանանի եւ Իսքէնտէրի կողմէ՝ մեր կարծիքը յայտնելու համար այն ամբաստանութեանց մասին զոր այդ յիշեալ երկու պաշտին անձերը ուղղեցին պ. Իսքէնտէրի դէմ, յունիս 23ի օրը երկու կողմն ի մողով գումարեցինք, ունկնդրեցինք բացաւ որութիւնները

(*) Մօտաւոր գումարն էր 2000 ֆրանք: հատորին տպագրութեան ծախքերը 1764 ֆրանքի հասած են: անձնատարութեանց զրկուած հատորներու փոստայի ծախքը 60 ֆրանք եղած է: Ընդ ամենը 1824 ֆրանք: տարբերութիւնն էր 176 ֆրանք, եւ ոչ թէ 236 ինչպէս կը գր-

զոր մեզի տուին, քննեցինք գրութիւնները զոր մեզի ներկայացուցին և նկատելով որ

1. — Պ. պ. Քալբաքճեան եւ Գայանան յայտարարեցին թէ իրենք իսկ ո եւ է կասկած չէին ընդունել պ. Իսքէնտէրի անձնական պատուաւորութեանը մասին, թէ անոր դէմ ուղղուած չորս ամբաստանութիւններէն ինքն սրբարար ետ կառնէին երկուքը, որ կը վերաբերին՝ 1) • Կովկասի մէջ զործուած խաչաւորութեան իր շնորհած պաշտպանութեանը .

2) • Բարիդի մէջ հիմնուած նոր ընկերակցութեան զուտը գտնուելով պ. Իսքէնտէրի անոր հասուցած վնասին (*), եւ թէ կը պահպանէին միւսիս երկու ամբաստանութիւնները, որոնք իրենց առարկայ ունէին թէ՛ 1) • պ. Իսքէնտէր երբեք հաշի չէ տուած ազգին՝ իր անուսնով կատարուած բազմամթիւ անդամավճարներու հաւաքմանց եւ հանդանակութեանց մասին, 2) թէ Բարիդի հայկական նոր ընկերակցութեան կազմակերպումին համար միայն իր արբաւ նեղակներուն եւ ինկարկուներուն մեծ մասը հրաւիրած է:

ք. նկատելով սակայն թէ պ. Իսքէնտէր այս վերջին ամբաստանութիւններէն բաւականաչափ ինքզինքն արդարացուցած է,

Կ'որոշենք՝ երկու ձայնի մեծամասնութեամբ ընդգէմ մէկ ձայնի, թէ պ. Իսքէնտէրի դէմ բնութեւ իրողութիւնները բնաւ երբեք չեն պացուցանել այն ամբաստանութիւնները զոր պ. պ. Քալբաքճեան եւ Գայանան բանաձեւած էին եւ թէ պ. Իսքէնտէրի պատիւը այս ամբաստանութիւններէն զերի մը մնայ:

Իրաւարար-դատաւորներ:

Գ. ԿԱՄՊԱՐՈՅՈՅ

Մ. ԹԱՄԱՄԵՆՅԱՆ

Մ. ՄԻՆԱՍՅԱՆ

(Երրորդ գատաւորը հետեւեալ անձնական կարծիքը յայտնած է վճռագրին ներքեւ)

Առաջին ամբաստանութիւն. — Ազգին հաշի չէ տուած, ինչ որ պարտաւոր էր ընել:

Եւ «ամբաստան» պ. Մինասեանը և Աւելորդ է ըսել թէ երբ տպարանը մանրամասն հաշիւը տուաւ ինծի, նոյն օրն իսկ ներկայացուցի զայն նուպար փաշային:

(*) Ի՛նչ կը մտածէ երկու մարդոց մասին որ իրենց ամբաստանարկին մէջ պ. Իսքէնտէրը

Երկրորդ ամբաստանութիւն. — Ամբաստան-
նիչներուն կողմէ ետ առնուեցաւ՝ պ. Իսաքէն-
տէրի տուած գոհացուցիչ բացատրութեանց
վրայ:

Երրորդ ամբաստանութիւն. — Պ. Իսաքէնտէր
անկողնիակալ չէ եղած հայկական նոր ընկե-
րութեան կազմակերպումին մէջ:

Մ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Այս երկու վճիռները կը հաստատեն ինչ որ
կ'ուզէի որ հաստատուէր, այսինքն թէ պ. պ.
Քալբաքեանն եւ Քալանան առանց սպացոյցի
աւրասասանութիւնն, զատուութեան մին, պ.
Մինասեան, այդ մասին համակարծիք չէ եղած
պ. պ. Թաթաւազէֆին եւ Կամպարոֆին: Կարե-
ւորութիւն ունեցողը պատշտայակալի վճիռն է
եւ ոչ թէ պ. Մինասեանն անմեղական կարծի-
քը, որ զիս բնաւ բաց թողնաւ չի հետաքրք-
րեր: Վէճիւր չէ ճշգրտ թէ ինչպէս պէտք է
անուանել, ինչպէս պէտք է գտնել անհրաժե-
շտութեան ծանր ամբաստանութիւնները կը
համարձակին ընել երկու գործիչի մասին՝ առանց
ո եւ է ապացոյցով զանազ հաստատել կարեւա-
րու: Ամէն անոնք որ գտնելու կարողու-
թիւնն գտնել չեն, պիտի գիտենան տալ անոնց
այն անուան որուն արժանի են:

Այս պատուոյ տառանք, պ. պ. Քալանանի եւ
Քալբաքեանին ընթացքը անկից առաջ, անոր
միջոցին եւ անկից քառայ, իրենց վկաներուն
վարմունքը, եւ շատ մը պարագաներ որ այդ
գործին հետ կապ ունին, ինծի յայտնեցին մեր
բարբերու անկումին կարգ մը շատ մեծ կող-
մերը, այնքան մեծ որքան զիս չէի կրցած
երեւակայել: Խնդրոյն, — որ զեռ փակուած
չէ, — այդ բոլոր մանրամասնութեանց մասին
պիտի խօսիմ յաջորդ յօդուածի մը մէջ:

Ա. Չ.

«Կարկեղատութեան պայմանները պէտք եղածին
չափ չըրացնող եւ իրենք անվստահելի մարդ
ո եւ է ընկերութեան վարկին վնասակար»
հռչակուէ՞ յետոյ, պատուոյ տառանքին մէջ՝ զիս
երկուսեք թաղ մը չարատանուած՝ կ'ելլին
յայտարարել թէ պ. Իսաքէնտէրի պատուաւորու-
թեան վրայ բնաւ կասած չունին, եւ
իրենց ամբաստանութեանց երկուքը (ամենէն
ծանրերը) ետ կ'առնեն՝ միմիայն պ. Իսաքէնտէ-
րի անմեղական բացատրութիւններն իմանալով
առանց ո եւ է վկայի կամ գրութեան: (Եթէ ա-
տի բաւական էր, չէիմի կրնայ՝ պ. Իսաքէնտէրի
պէս անի՞մ որ անունը հրապարակաւ մրտնդ
առաջ՝ անոր հետ տեսակցութիւն մը ունենալ
եւ բացատրութիւն խնդրել այսինչ կամ այնինչ
խնդրոյն մասին):

Յ. Գ. — Բարեկամներէս ոմանք կը մեղադրեն
զիս, — ինչպէս եւ պ. Իսաքէնտէրը, — երկու
չնչին անհատներու բարբառմաններուն դէմ
արհամարհոտ լռութիւն մը պահելով շատացած
ըլլալուն համար: «Ճիշտակ մը համարաւ չնե-
ցիք, կ'ըսեն, երկու պարոններու որոնք ան-
մահութեան սահմանուած ըլլալէ շատ հեռու
են, եւ պարսպ տեղը մտաք աղմուտի մը մէջ
ուսկից՝ ինչպէս ալ մաքուր ըլլայ մարդ
ցայտը մը կը մնայ վրան:» Այս տրամաբա-
նութիւնը այնքան անճիշդ կը գտնեմ որքան
անազնիւ: Եթէ մեր շնորհիւ պ. պ. Քալբաք-
եանն ու Քալանան տեսակ մը նշանաւորութիւն,
— Երոստատի հռչակ մը, — ստացած պիտի
ըլլան, ատոր համար ցաւելու պատճառ մը չու-
նինք: Երբ այդ երկու պարոններուն ընթաց-
քը իր բոլոր մանրամասնութիւններովը հրա-
պարակուի, պիտի տեսնուի թէ անոնք կ'առ-
ժիլն ճանչցուի՞ իրենց շատ յատկանշական
հոգեբանութիւնը մէջ, Բու ժողովուրդը մեր
վտանգաւոր, մահաբեր ախտը որ մեր բարբե-
րուն մէջ տարածուած է, և արհամարհոտ լը-
ռութիւնը՝ շատ թշու դարման մըն է: Պէտք է
կուրի ահոր դէմ, բացէ ի բաց, ինչ զոհողու-
թեան ալ որ պէտք ըլլայ յանձն առնել ատոր
համար, ինչ պտուտութեանց ալ որ մէջ հարկ ըլ-
լայ թաթաւազի, Պէտք է որ մեր ժողովուրդը
աւրոյրացայ, առանց ո եւ է ֆողի, տեսնել իր գոր-
ծարանաւորութեան փտածը, միջբողակից
մասերը, որոնք իր առողջութիւնը կը քայ-
քայեն, որոնք իր զարգացմանը ամենամեծ առ-
գելքը կը հանդիսանան, — պէտք է որ տեսնել,
որպէս կ'ը արմատական եւ ամբողջական
մաքրագործումը կարենայ փորձել: Այս պատ-
ուոյ տառանք երեւան քիւրա վիթիսարայան
գաղութիւններ որոնք թաքուն մնացած էին
մինչեւ ցարդ, ապարդիւն չեղաւ ան ուրինս:

Գաղով այն նկատողութեան թէ անխնայն է
զրպարոյններուն հետ կ'ընել մտնել, որովհետեւ
զրպարոնութիւններէն միշտ բան կը կը մնայ
զրպարոնածին վրայ, — ատի գրուելի վատու-
թիւնն ուն է եւ ուրիշ ոչինչ: Ո եւ է Հայ որ
երկվայրիկեան մը պ. Իսաքէնտէրն ու զիս կարող
կարծէ մեղի վերաբրուած այդ արարելները
գործած ըլլալու, արժանի չէ որ իր գաղտնի
ո եւ է կարեւորութիւն ունենայ մեղի համար:
Մարդ պէտք է բազմա յարգուի այն անձնե-
րին որ իրենք իսկ յարգուիք արժանի են, —
եւ յարգուիք արժանի չեն անոնք որ ա-
ռանց ապացոյցի ամբաստանութիւններու կը
հաւատան՝ պարզապէս ուրախեմէ կ'ուզեն հա-
ւատալ:

Չ.

